

УДК 631.11:005.21:502.131.1

ДОБРОВОЛЬСЬКА О.В., аспірантка
Науковий керівник – ВИХОР М.В., канд. екон. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ВПЛИВ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА СТРАТЕГІЧНИЙ ВИБІР СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розкрито основну суть концепції сталого розвитку для України та її вплив на стратегічний вибір сільськогосподарських підприємств. Проаналізована необхідність забезпечення сталого розвитку як основної умови життєдіяльності та стабільності суспільства, для досягнення якого необхідно врахувати внутрішні та зовнішні потенційні загрози. Досліджено вплив головних чинників, що відіграють важливу роль у стратегічному виборі сільськогосподарських підприємств та їх протиріччі основним принципам концепції.

Ключові слова: сталий розвиток, підходи, проблеми, загрози, стратегія, чинники, рівні управління, інтереси.

Постановка проблеми. Сільське господарство є одним найважливіших секторів економіки України, продукція якого – одна з основних статей експорту. За оцінками багатьох експертів, Україна входить до країн з найвищим рейтингом щодо потенціальних можливостей у сільському господарстві, серед яких концентрація найродючіших у світі чорноземів та наявність достатньо висококваліфікованих працівників. Але довготривале та масштабне використання природних ресурсів призвело до загострення екологічної ситуації в країні, що, в свою чергу, негативно вплинуло на темпи економічного розвитку. Велику загрозу становить експортна спеціалізація сільського господарства на вирощуванні таких культур, як ріпак, соняшник та соя, що особливо виснажують ґрунти [10]. Проблема сталого розвитку вимагає переосмислення корпоративної відповідальності, розроблення правил, прийнятих в усьому світі, які змушували б підприємства організовувати свою діяльність не лише з метою максимізації прибутку, але й з погляду соціальних та екологічних цілей. Держави зобов'язані включати ці цілі в своє законодавство, що регулює підприємницьку діяльність на їхній території [6].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню реалізації концепції сталого розвитку в діяльності сільськогосподарських підприємств присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед вітчизняних: В.І. Артиш, А.М. Балашов, О.М. Варченко, А.С. Даниленко, О.В. Шубравська, В.Г. Поліщук, О.Л. Попова, М.І. Стегней та ін. Серед зарубіжних можна відзначити О.Г. Бодрова, В. И. Данилов-Данильяна, О. В. Зеткіна, О. Л. Кузнецова, Л. Г. Мельника та багато інших. Проте, проблема стратегічного вибору сільськогосподарських підприємств із врахуванням концепції сталого розвитку залишається актуальною, що зумовило необхідність цього дослідження.

Метою дослідження є виявлення впливу концепції сталого розвитку на стратегічний вибір сільськогосподарських підприємств України.

Матеріали і методи дослідження. Матеріалами дослідження слугували наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених щодо реалізації концепції сталого розвитку в діяльності сільськогосподарських підприємств, потенційних загроз його забезпечення, стратегічного планування виробників сільськогосподарської продукції, звіти про стан зовнішньоекономічних відносин України і АПК за 2012 р. та стратегічні напрями розвитку сільського господарства України за період до 2020 р. Для реалізації поставленої мети використано загальнонаукові методи дослідження, зокрема логічний, розрахунково-конструктивний, економіко-статистичний.

Результати дослідження та їх обговорення. Виходячи з матеріалів Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (1992 р.), сталий розвиток розглядається як процес змін, в якому використання природних ресурсів, орієнтація науково-технічного розвитку, спрямування інвестицій, розвиток особистості та інституційні зміни узгоджені одна з одною і зміцнюють існуючий і майбутній потенціали для задоволення потреб і прагнень людини [14].

Сталий розвиток класично визначають як паритетність трьох чинників: соціального, економічного та екологічного. Ці чинники необхідно розглядати як такі, що є включеними один в одного. Залежно від порядку їх включення, є різні підходи до формулювання концепції сталого розвитку.

Підхід, орієнтований на навколишнє середовище, передбачає пріоритет екології над економікою, що виражається в необхідності збереження екологічної сфери у процесі соціально-

економічного розвитку суспільства та у відсутності можливості взаємозаміни природних і економічних ресурсів, які формують суспільний добробут.

Економічний підхід до концепції стійкості вимагає здатності вирішування проблеми сталого розвитку завдяки науці і техніці. Завдання полягає в пошуках найкращої технології для створення екологічно прийнятної продукції, мінімізацію, переробку і знищення відходів для задоволення визначених ринком потреб.

Соціальний підхід розглядає соціальну сферу як першу тому, що навколишнє середовище є соціальною конструкцією, а економіка видом соціальної діяльності. Соціальна будова навколишнього середовища співвідноситься з діяльністю, через яку людина починає його розуміти, об'єднує цінності і створює органи й інструменти збереження навколишнього середовища та управління ним [6].

Виходячи із Проекту Закону України «Про Концепцію сталого розвитку України» (від 25.04.2001 р.) [11], потенційні загрози сталому розвитку поділяються на внутрішні та зовнішні.

Внутрішні, за якими встановлюються порогові значення і які включають:

- зменшення обсягів виробництва;
- монополізацію економіки;
- зниження забезпеченості відновлюваними природними ресурсами, погіршення стану навколишнього середовища;
- зростання зношеності виробничих потужностей, основних комунікаційних та інших життєзабезпечувальних систем;
- використання недосконалих технологій;
- зниження інвестиційної активності;
- підвищення вартості і падіння рівня та якості життя;
- зниження рівня зайнятості населення, в тому числі й за рахунок прихованого безробіття;
- зменшення платоспроможного попиту на товари та послуги;
- погіршення стану фінансової системи;
- ріст державного внутрішнього боргу;
- зниження рентабельності виробництва та якості продукції, зростання кількості збиткових підприємств.

Зовнішні потенційні загрози характеризуються наступними індикаторами:

- зростання цін і погіршення умов закупки паливно-енергетичних і мінерально-сировинних ресурсів, готової продукції, комплектуючих виробів, виробництво яких є неможливим чи неефективним в Україні;
- погіршення умов реалізації і кон'юнктури світового ринку товарів, які експортуються з України, зниження їхньої конкурентоздатності;
- зниження зовнішньої кредитної безпеки;
- витіснення вітчизняних виробників товарів і послуг з внутрішнього ринку зарубіжними агентами ринку;
- зростання відтоку фінансових активів за кордон;
- відтік найбільш кваліфікованої робочої сили за кордон і збільшення кількості біженців з інших країн;
- перехід у власність нерезидентів ключових життєзабезпечувальних виробництв;
- функціонування і розвиток екологічно небезпечних виробництв та проведення військових навчань у прикордонних з Україною державах;
- природні стихії та катастрофи;
- скорочення та втрата біорізноманіття.

За цими показниками встановлюються порогові значення – як абсолютні, так і відносні, що дозволяють оцінити рівень еколого-економічної безпеки країни.

Проект Концепції переходу України до сталого розвитку, поданий до Верховної ради у 2004 р., визначає ідею забезпечення сталого соціального розвитку стратегічною метою України.

В основу Концепції покладено цілісну систему взаємозалежних стратегічних цілей, що впливають із потреби забезпечення розвитку української держави та суспільства як у коротко, так і в довготривалій перспективі. Такими цілями є: здоров'я нації і народонаселення, здорове навколишнє середовище і збереження природи, освіта та інформація, економічне процвітання, сталі місцеві громади і сталий розвиток поселень, відповідальне управління, а також міжнародна відповідальність. Це повинно стати основою для стратегічного вибору сільськогосподарських підприємств.

При цьому слід мати на увазі, що головними чинниками, які впливають на їхній стратегічний вибір, є природно-кліматичні та ринкові [7]. Природно-кліматичні умови визначають зональну спеціалізацію сільськогосподарського виробництва, є основою для формування наукової системи ведення землеробства, що відповідає вимогам Концепції сталого розвитку.

З іншого боку, кон'юнктура світового аграрного ринку, яка складається останніми роками, вимагає від вітчизняних виробників виробляти у зростаючих обсягах ті види продукції (табл. 1), які негативно впливають на родючість ґрунтів та породжують значні екологічні проблеми.

Таблиця 1 – Науково обґрунтована та фактична структура посівних площ в Україні станом на 2012 р.

Види сільськогосподарських культур	Науково обґрунтована структура посівних площ, %	Фактична структура посівних площ в Україні за 2012 р., %
1. Зернові культури	40-50	32
2. Олійні культури	10-15	32,8
з них:		
- ріпак	20-22	31,9
- соя	20-25	10,2
- соняшник	15	57,9
3. Кукурудза	20	15
4. Горох	10-20	-
5. Цукровий буряк	15-20	16,7
6. Багаторічні трави	5-10	3,5

Джерело: власна розробка.

Аналізуючи дані таблиці, можна стверджувати, що українські сільськогосподарські підприємства у 2012 р. більше орієнтувалися на вимоги ринку, ніж на наукові рекомендації. Оскільки, рекомендований обсяг посівів олійних культур становив 10-15%, а фактично було посіяно в Україні у 2012 році 32,8%, з яких ріпак мав становити не більше 22% відведеного обсягу під олійні культури, а фактично – 31,9%, соняшник мав не перевищувати 15%, а фактично 57,9%.

Таким чином, виникає очевидна суперечність між вимогами Концепції сталого розвитку і світового аграрного ринку. На сьогодні вітчизняні виробники сільськогосподарської продукції орієнтують стратегію свого розвитку саме на ринковий фактор.

Для ефективної реалізації Концепції сталого розвитку та переорієнтації стратегічного вибору сільськогосподарських підприємств необхідно розробити цілеспрямовану політику, яка включатиме державний, регіональний та місцевий рівні управління.

З метою реалізації основних принципів сталого розвитку, на думку М.І. Стегня, на державному рівні необхідно створити Національну комісію сталого розвитку України, що зможе забезпечити формування основ Національної політики сталого розвитку та координувати діяльність міністерств, центральних та місцевих органів влади та інших організацій [12].

Не можна не погодитись з думкою автора з приводу того, що державна політика щодо сталого розвитку повинна включати:

- державне регулювання процесу сталого розвитку, максимальне використання власних можливостей економіки держави;
- державне втручання у ринкову економіку, через стимулювання якісних змін позачерговим фінансуванням, наданням різноманітних пільг пріоритетам сталого розвитку;
- визначення пріоритетних напрямків та включення їх до плану на кожний рік відповідно до фінансових можливостей держави;
- впровадження спеціального моніторингу, головними завданнями якого є збір та підготовка інформації для аналізу показників стану господарства та довкілля.

Для забезпечення процесу сталого розвитку на регіональному рівні необхідно першочергово розробити соціально-економічні та екологічні програми розвитку окремих територій, сформувати місцеві бюджети з урахуванням цілей та завдань сталого розвитку, розробити комплекс заходів для розвитку регіонів.

На рівні підприємства сталий розвиток повинен передбачати:

- збільшення обсягів виробництва високоякісної та екологічно безпечної продукції;
- раціональне використання природно-економічних умов, дотримання норм екологічної безпеки;

- пошук нових екологічно прогресивних технологій, оптимальне їх впровадження у процес виробництва, реалізацію заходів щодо підвищення родючості ґрунтів;
- формування економічної збалансованості аграрного виробництва у регіонах з урахуванням їх природно-ресурсного потенціалу;
- прискорений розвиток та модернізацію переробної сфери, зменшення втрат продукції.

Гармонійне поєднання загальнонаціональних, регіональних інтересів сільськогосподарського підприємства дасть змогу оптимально здійснити стратегічний вибір.

Висновки. У сучасних соціально-економічних умовах України реалізація Концепції сталого розвитку в діяльності сільськогосподарських підприємств є необхідною передумовою подальшого стабільного розвитку. Особливо це є актуальним у зв'язку з очікуваним підписанням угоди про асоціацію з ЄС, оскільки в європейських країнах ця концепція є, по суті, домінуючою. З іншого боку, очевидна суперечність між вимогами Концепції та стратегічним вибором виробників сільськогосподарської продукції, який формується під впливом кон'юнктури світового аграрного ринку. Для забезпечення стратегічного вибору виробників аграрної продукції з урахуванням положень Концепції сталого розвитку необхідне безпосереднє втручання держави. Саме вона має розробити цілеспрямовану політику, яка включатиме механізм мотивації сільськогосподарських підприємств, що впроваджують в свою діяльність основні принципи концепції, а також введення спеціального моніторингу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Артиш В.І. Особливості органічного агровиробництва в Концепції сталого розвитку АПК України / В.І. Артиш // Економіка АПК.– 2012.– №7. – С.19.
2. Балашов А.М. Міжнародний контекст державного управління сталим розвитком в Україні / А.М. Балашов // Статистика України. – 2009.– №2. – С.91–93.
3. Бодров О.Г. Экономическая свобода и устойчивость предприятия / О.Г. Бодров. – Казань: Таглитат, 2000. – 208 с.
4. Данилов-Данильян В.И. Устойчивое развитие (теоретико-методологический анализ) / В. И. Данилов-Данильян // ЭММ. – 2003. – № 2. – С. 123–135.
5. Зеткина О. В. Об управлении устойчивостью предприятия / О. В. Зеткина. – М. : Аудит ; ЮНИТИ, 2003. – 134 с.
6. Концептуальні основи сталого розвитку агросфери: навч. посіб./ О.М. Варченко, А.С. Даниленко, О.В. Шубравська та ін. – Біла Церква: БНАУ, 2010. – С. 12–15.
7. Кузнецов О. Л. Устойчивое развитие: научные основы проектирования в системе "природа-общество-человек" / О. Л. Кузнецов, П. Г. Кузнецов, Б. Е. Большаков. – СПб.; М.: Дубна, 2002. – 616 с.
8. Мельник Л. Г. Фундаментальные основы развития / Л. Г. Мельник. – Сумы : ИТД "Университетская книга", 2003. – 288 с.
9. Поліщук В.Г. Стимулювання сталого розвитку регіонів України у контексті конкретизації «цілей розвитку тисячоліття» / В.Г. Поліщук //Актуальні проблеми економіки.–2013.– №4. – С.172–182.
10. Попова О.Л. Сталий розвиток агросфери України: політика і механізми / О.Л. Попова. – К.,2009. – С. 94–128.
11. Проект Закону України від 25.04.2001р. «Про Концепцію сталого розвитку України»/ <http://www.mns.gov.ua/laws/laws/nuclear/269.htm>
12. Сталий розвиток: еколого-економічна оптимізація територіально-виробничих систем: навч. пос. / Н.В. Караєва, Р.В.Корпан, Т.А.Коцко та ін.; за ред. І.В. Недіна. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008.– С. 13–64.
13. Стегней М.І. Сучасні напрями забезпечення сталого розвитку сільських територій: європейський досвід і українські реалії / М.І.Стегней //Актуальні проблеми економіки .– 2013. – №3. – С.125–133.
14. <http://www.bibliotekar.ru/ecologicheskoe-pravo-3/182.htm>

Влияние концепции устойчивого развития на стратегический выбор сельскохозяйственных предприятий

Е.В. Добровольская

В статье раскрыта основная суть Концепции устойчивого развития для Украины и ее влияние на стратегический выбор сельскохозяйственных предприятий. Проанализирована необходимость обеспечения устойчивого развития как основного условия жизнедеятельности и стабильности общества, для достижения которого необходимо учитывать внутренние и внешние потенциальные угрозы. Исследовано влияние основных факторов, играющих важную роль при стратегическом выборе сельскохозяйственных предприятий и их противоречие основным принципам Концепции.

Ключевые слова: устойчивое развитие, подходы, проблемы, угрозы, стратегия, факторы, уровни управления, интересы.

Надійшла 10.10.2013.